

Marion via Dionisie

Nicolae Turcan

Cunoscută publicului românesc datorită traducerilor de la Humanitas și Deisis, gândirea lui Jean-Luc Marion continuă să provoace. Faptul că acceptă moartea metafizicii, deși are foarte multe în comun cu teologia, sau faptul că, în același timp, refuză critica lui Heidegger la adresa teologiei (redușă de filosoful german la o simplă știință ontică), sunt date care prin paradoxul lor trezesc interesul. În textul de față încercăm să subliniem influența Sf. Dionisie Pseudo-Areopagitul asupra fenomenologului francez. Ideea directoare susține că dacă apofatismul este interpretat radical, el oferă un ajutor real în critica metafizicii moderne și a conceptului idolatru de Dumnezeu. Este ceea ce se întâmplă în fenomenologia teologică a lui Jean-Luc Marion.

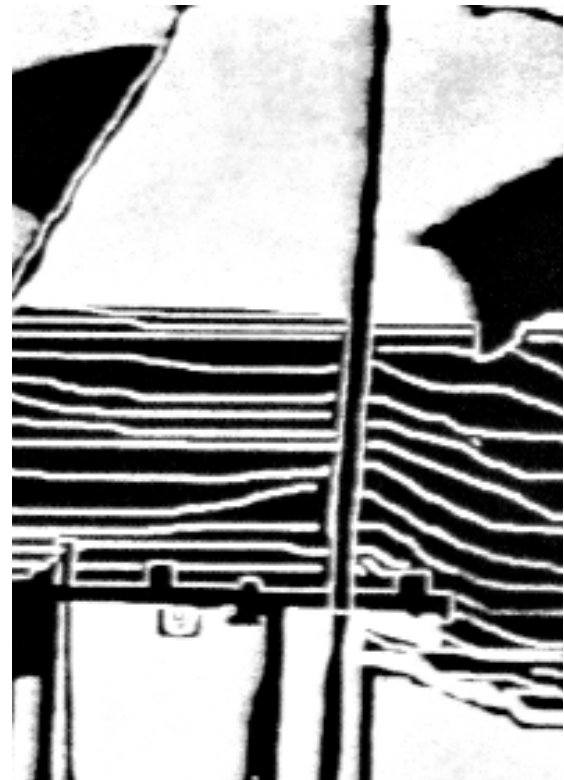
Marion încearcă să-L gândească pe Dumnezeu cel dincolo de toate după o rețetă postmetafizică: orice apel la ființă din perspectivă teologică trebuie recuzat, iar discursul despre Dumnezeu are mai mult de câștigat dacă depășește ontologia și refuză categoria ființei. Sintagma „Dumnezeu fără ființă”, care de altfel dă și titlul uneia dintre cărțile lui, folosită de fenomenologul francez nu e nici o formă de nihilism postmetafizic, nici o formă de agnosticism și nici versiunea sceptică a unei noi onto-teologii, ci doar asumarea refuzului de a folosi un concept compromis, din punct de vedere teologic, de către tradiția metafizică occidentală. Folosindu-se de conceptul fenomenului saturat – un fenomen pentru care intuiția debordează conceptul, exemplele fiind icoana, tabloul, teofaniile, epifaniile etc. – Marion subliniază că ceea ce se manifestă în câmpul vizibilului în cazul fenomenelor religioase ține, mai degrabă de invizibil: „«Dumnezeu» devine invizibil nu în ciuda donației sale, ci în virtutea acestei donații. E nevoie de o foarte slabă stimă, ba chiar de un refuz deja militant al transcendenței pentru a ne scandaliza de invizibilitatea sa. Dacă l-am vedea așa cum vedem o ființare a lumii, atunci deja n-ar mai fi vorba de «Dumnezeu»”.¹ Să ne amintim că Sf. Dionisie, făcând apel la imposibilitatea vederii ființei divine (după cum avea să fie explicat ulterior de Tradiția ortodoxă) și la importanța medierii angelice în împărtășirea cunoașterii lui Dumnezeu, afirma: „Iar dacă ar spune cineva că unora din sfinți le-au venit și nemijlocit arătări dumnezeiești (cf. Fac. 12, 7; 28, 13) să aflu limpede și aceasta din preasfintele Scripturi, că nimeni n-a văzut și nu va vedea (cf. Ieș. 32, 20; Ioan 1, 18; I Ioan 4, 12; I Tim. 6, 16) ceea ce este însuși ascunsul lui Dumnezeu.”² Invizibilul devine astfel o temă fenomenologică având drepturi depline, iar distincția dintre idol și icoană se descoperă ca decisivă.

Pentru Marion, idolul reprezintă o prezență a divinului sau a lui Dumnezeu fără o distanță necesară. O prezență care închide, plină și opacă, asemenea conceptului metafizic de Dumnezeu, chiar atunci când articulează trăsături ale magnificenței Sale. Orice pretenție de cunoaștere absolută dezvăluie un idol. Ceea ce califică idolul nu ține de fabricația sau de natura sa, ci de privirea care se oprește în el, îl expune și îl epuizează. Privirea este cea care confecționează idolul, nu invers. Idolul oferă privirii simpla vizibilitate, „fie ea lucru, femeie, idee sau Dumnezeu”³, iar privirea îl privește așa cum ar privi într-o oglindă. Idolul poate fi comparat cu o oglindă invizibilă, care

nu-ți permite să-ți dai seama că te înșeli sau că ești înșelat. Privirea nu mai poate înainta către un dincolo, ci se întoarce la sine, reflectându-se, obnubilând invizibilul – pentru că nu poate admite niciun invizibil – și culminând într-o autoidolatrie. Chiar atunci când idolul este demascat, idolatria nu dispare, cel mai bun exemplu fiind, în opinia lui Marion, Nietzsche: acuzând idolul Dumnezeului moral, îl înlocuiește cu idolul Dumnezeului voinței de putere, iar Dumnezeu non-idol rămâne în continuare nedescoperit. „Proximitatea idolului maschează și marchează fuga divinului și a depărtării ce-l autentifică. Apropriindu-și-l excesiv pe «Dumnezeu» prin dovadă, gândirea se îndepărtează de depărtare, trece pe lângă distanță și se descoperă, într-o bună dimineață, înconjurată de idoli, de concepte și de dovezi, dar părăsită de divin – atee.”⁴ Pentru a depăși idolatria, e nevoie de apelul la icoană și la distanța prin care invizibilul advine.

Icoana este un fenomen ce se dezvăluie doar prin distanță. Odată ce spațiul onto-teologiei este eliberat de idoli, Dumnezeu se dezvăluie ca manifestare a invizibilului în vizibil: nici Dumnezeu metafizic, nici ego-ul transcendent, ci doar apariția fenomenologică a invizibilului în vizibilitatea iconică.⁵ Aceasta nu reduce și nu anulează invizibilitatea lui Dumnezeu, căci chiar și în icoană invizibilul rămâne invizibil: Dumnezeu nu poate fi vizualizat ca un obiect din această lume. Privirea icoanei afirmă paradoxul că icoana mai mult privește, decât este privită,⁶ ea rămâne vizibilitate a invizibilului ca invizibil, fiindcă ceea ce nu poate fi conceptualizat în calitate de esență este, în acest caz, prezentat ca „intenție” (intention) a invizibilului de a înainta către vizibil.⁷ În timp ce idolul rezultă din privirea care-l vizează, icoana convoacă vederea, lăsând vizibilul [...] să se satureze puțin câte puțin de invizibil.”⁸ Ca fenomen saturat, icoana dezvăluie distanța în care orice concept metafizic este șters. Fenomenologia distanței, cu referire la Dumnezeu apofatic, este prezentată pe larg într-un text al lui Jean-Luc Marion despre Sf. Dionisie Areopagitul.⁹ Dumnezeu cel de negândit nu poate fi cunoscut decât în intervalul distanței, a cărui miză e dată de interdicția de a-I aplica lui Dumnezeu un tratament ontic, transformându-L într-o ființare printre alte ființări, disponibilă unei științe care ar putea purta numele de teologie științifică. Orice teologie opacă la experiența apofatică rămâne idolatră. „Cel de negândit se dă pe sine gândirii ca fiind de negândit.”¹⁰ Să ne amintim de negațiile puse în joc de Sf. Dionisie, care sunt radicale, fiindcă Dumnezeu nu este: „... nici unul, nici unitate, nici dumnezeire, nici bunătate, nici Duh, cum îl cunoaștem noi. Nici fiime, nici părintime...”¹¹

Distanța pe care o instaurează aceste negații atestă faptul că Dumnezeu nu poate fi gândit în categoriile ființei, ci el ni se dă ca un dar. Această donație nu abolește distanța, ci îi recunoaște incommensurabilitatea și o străbate, în măsura în care se înțelege că apofatismul Sf. Dionisie nu este doar un discurs printre altele, ci e un urcuș întru Dumnezeu. Parcurgerea distanței – care nu înseamnă nicicum apropierea și dispariția ei – presupune ierarhia, cerească și bisericască, pe care Marion o înțelege, adesea în chip paradoxal, drept „originea sfințeniei” și „mediere nemijlo-

cită”, făcută posibilă de întruparea lui Hristos. „Ierarhia, altoită pe Hristos și săvârșită prin el, devine pentru noi singura icoană cu puțință a medierii nemijlocite.”¹² Urcușul duhovnicesc nu străbate distanța pentru a o aboli, ci pentru a-L primi pe Cel de negândit. Singurul discurs care rămâne posibil în aceste condiții de menținere a distanței și neidolatrize a lui Dumnezeu este, după cum asumă Jean-Luc Marion, discursul de laudă, rugăciunea.

Se poate observa din cele spuse că influența Sf. Dionisie este capitală, iar idolul, icoana, distanța și fenomenul saturat rămân concepte de neînțeles în absența apelului la gândirea apofatică a misteriosului autor al *Teologiei mistice*.

Note:

¹ Jean-Luc Marion, *Vizibilul și revelatul: teologie, metafizică și fenomenologie*, traducere de Maria Cornelia Ică jr., Philosophia christiana, Deisis, Sibiu, 2007, p. 114.

² Sf. Dionisie Areopagitul, *Despre ierathia cerească*, IV, 3, 37 c, în *Opere complete*, traducere de Dumitru Stăniloae, Colecția cărților de seamă, Paideia, București, 1996, p. 21.

³ Jean-Luc Marion, *Dieu sans l'être*, Quadrige / Presse Universitaire de France, Paris, 1991, p. 21.

⁴ Jean-Luc Marion, *Idolul și distanța*, traducere de Tinca Prunea-Bretonnet și Daniela Pălășan, control științific de Cristian Ciocan, Humanitas, București, 2007, p. 36.

⁵ Enda McCaffrey, *The Return of Religion in France: From Democratization to Postmetaphysics*, Palgrave Macmillan, London, 2009, p. 135.

⁶ Jean-Luc Marion, *Crucea vizibilului. Tablou, televiziune, icoană – o privire fenomenologică*, traducere de Mihail Neamțu, cuvânt înainte: diac. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2000, p. 44.

⁷ Jean-Luc Marion, *Dieu sans l'être*, p. 36.

⁸ *Ibidem*, p. 28.

⁹ Vezi Jean-Luc Marion, *Idolul și distanța*, pp. 201-272.

¹⁰ *Ibidem*, p. 206.

¹¹ Sf. Dionisie Areopagitul, *Despre teologia mistică*, V, 572 a.

¹² Jean-Luc Marion, *Idolul și distanța*, p. 249.